

Uno Cygnaeus

Kansanopettujemme varsinainen luoja.

Uno Cygnaeus

kansanopetuksemma warsinainen luoja.

Wielä kolmeneljännes sataa vuotta takaperin oli maassamme kansanopetus supistettuna wain siihen, että “opetettiin nuorisoa lukemaan kirjasto sekä ymmärtämään kristinopin pääkappaleet”. Tämä oli etupäässä vanhempien welwollisuus, mutta missä he waroituksesta huolimatta sen laiminlöiwät, piti seurakunnan kirkkoherran huolehtia, että lukkari ja pitäjän kappalainen hoitiwat tätä opetusta. Ell’ei ollut pitäjänkappalaista, oli seurakunnalla oikeus ottaa “koulumestari opettamaan lapsia, piikoja ja renkejä lukemaan, sekä omin silmin näkemään, mitä Jumala pyhässä sanassaan kehoittaa ja kāskee”.

Tämä käsky oli annettu jo w. 1762, mutta harwatpa pitäjät — tietysti! — palkkasiwat koulumestarin. Ko w. 1768 korjattiin puutetta siten, että yritettiin aikaansaada erityisiä kouluhuoneita, koulurahastoja ja koulujärjestäjiä maaseudulla. Lukkari welwoitettiin olemaan kirjoituskykyinen, jotta woisi opettaa nuorisolle kirjoitustakin, jos ei muuta niin “piirtämään nimensä ja naissukupuoli kirjoituskirjaimet”. W. 1798 tehtiin ehdotus p i t ä j ä n k o u l u i s t a ja opettajiksi ehdotettiin “tarwitsewia henkilöitä ja semmoisia, jotka oliwat vähemmän sopiwi muuhun työhön”.

W. 1801 julisti Suomen Talousseura Ahlmanin testamentin johdosta kilpakysymyksen “parhaasta tawasta sopiwiemmin järjestää pitäjänkouluja”. Silloin muuan wastaaja J a a k k o B o n s d o r f f — jota tawallaan woi sanoa Uno Cygnaeuksen edelläkāwijäksi — ehdotti, että opetusaineet näissä kouluissa jaettaisiin w i i t e e n ryhmään: äidinkelen lukeminen ja kirjoittaminen, uskonto, siweysoppi, luonnontiede, historia, maantiede ja laskento. Ehdotuksen tekijä arwelee, ettei mitään näistä aineista saisi puuttua hywin järjestetystä talonpoikaiskoulusta ja erityisesti painottaa myös t y t t ö j e n opetusta. Mutta hywä ehdotus jäi lepäämään. Sen toteuttamisen aika ei ollut wielä tullut. Tarwittiin kokonainen puoliwuoisisata, ennenkuin sen nyt puheenaolewana aikana wielä syntymätön Uno Cygnaeus antoi asialla uudessa muodossa uudelle sukupolwelle. Sillä opetus rajoittuu edelleen wain sisä- ja ulkolukuun. Jotkut harwat oppilaat kirjoittiwat ja laskiwat.

Tällaisissa ahtaiss[a] kapalowöissä oli maassamme kansanopetuksen asia aina wuoteen 1851, joka on rajapyykki wanhan ja uuden wälillä tässä suhteessa. Sillä tämä wuosi wiittaa jo ikimuistettawaan wuoteen 1866, jolloin moinen kansakouluasetus saatiin. Kehityksen langat uudempaan kansanopetukseen maassamme tulewat näet suoranaisesti w:sta 1851 lähtien. Wanhat pedagogiot, joilla k a u p u n g e i s s a oli ollut tehtāwänä antaa lukemisen alkeita jo wuoosisatoja — näistä on wiime aikoina tehty “Keski-Suomessa” selkoa — haudattiin lopullisesti w. 1841 ja sijaan tuliwat alkeiskoulut pojille. (Tytöjen opetus kaupungeissakin jäi edelleen hywinkin epämääräisen sattuman waraan, mitä rahwaaseen tulee). Mutta laaja maaseutu se wartoi ja odotti, milloin sen nousewa kewät puhkeaisi. Se odotti walistajaansa. Kunnes se tuli

U n o C y g n a e u k s e n

muodossa.

Sanoin äsken, että vuosi 1851 on rajapyykki uudemman kansanopetuksen historiassa. Silloin näet waltio asetti komitean laatimaan ehdotusta kansanopetuksen järjestämiseksi maassa. Komitean ehdotus rakentui yksinomaan kirkollisen opetuksen lähtökohdalle. Ja on huutawana todistuskappaleena siitä, miten lyhytnäköistä meillä wielä oltiin kansanopetuksen kysymyksessä. Sillä waikka jo siihen aikaan Sweitsissä ja Saksassa kansakoululaitos esiintyy täydessä kokonaisuudessa J o h a n H e n r i k P e s t a l o z z i n — tämän koko ihmiskunnan kansanopetuksen isän — jalojen aatteiden pohjalle rakennettuna ja kaswaen näissä maissa kauniita hedelmiä, esittää komitea meillä perustettawaksi kansakouluja ainoastaan niille lapsille, jotka eiwät kodeissaa saa tarpeellista opetusta rippikouluun päästäkseen. Ja opettajiksi ehdotetaan pitäjän lukareita (!) Siihen aikaan eiwät ainakaan “uudet aatteet” liian rajusti törmänneet Suomen rannoille.

Puhkesi nyt Itämainen sota ja komitean ehdotus jäi lepäämään wirastojen wiheriän weran alle. Itämainen sota suoranaisesti lyhensi Nikolai I:n elämän. Sillä siinä meni murskaksi tämän uusimman ajan despoottin rakentama wanhoillisuuden rauta-aitaus. Tsaari kuoli ennen sodan päätyttyä sielullisen tuskan kiduttamana ihanteittensa kestättömyydestä. Ja rautakeisarin kantapäillä astuu jo uusi aika Wenäjän waltakuntaan; alkaa Aleksanteri 2:n kewäinen hallitus, jolloin wanhojen raunioiden alta kohta pistää tuore elinwoimainen kaswusto. Sillä se oli siellä jo piilossa tainta tehnyt.

Meilläkin nuori keisari w. 1856 antaa määräyksen tuomiokapituleille tehdä ehdotus kansanopetusasiasta. Se oli yhtä lyhytnäköinen kuin edellisen komitean. Mutta on huomattawa, että waikka wirallinen ehdotus meillä oli noin sanomattoman kömpelö, niin siltikin jo w. 1851 jälkeen oliwat jotkut kunnat ja kartanonomistajat perustaneet alueilleen kansakouluja. Nyt tämä tuomiokapituleinkin antaman ehdotuksen mukaan jäisiwät kansakoulut wain rippikoulun walmistuspajoiksi ja lukkarit oliwat opettajia.

Hallitus jätti ehdotuksen julkisesti arwosteltawaksi. Sitä vastaan tuimasti nousi jo silloin yli koko maan tunnettu uudistumies J. W. Snellman.

Mutta nousipa sitä wastustamaan myös aiwan tuntematon Pietarin pappi Uno Cygnaeus, tuoden mukanaan aiwan uuden järjestelmän asiassa. Ja tästä alkaa hänen elämänsä suurtyö. Cygnaeuksen arwostelun nimenä oli “E r i n ä i s i ä a j a t u k s i a a i o t u s t a k a n s a k o u l u s t a S u o m e s s a .”

Mikä oli sitten miehiään tämä Pietarin pappi? Ja miten hän joutui tähän kiistakysymykseen? Uno Cygnaeus syntyi wirkamiesperheestä, jolla oli useita pappeja esi-isänään. Hän oli Hämeen lääninrahastonhoitajan poika. Hämeenlinnan triwialikoulussa hän oli aluksi untelo, kunnes erään etewän opettajan waikutus herätti hänen luontaiset lahjansa, niin että hän luokkansa primuksena suoritti w. 1827 ylioppilastutkinnon. Aikoi ensin lääkäriksi, mutta suwun papilliset traditsionit arwattawasti weiwät hänen kirkon palwelukseen. Toimi ensin Wiipurissa kirkkoherranapulaisena ja siinä siwussa koulumiehenä. Mutta kohta odotti nuorta pappia uusi tulewaisuus, mikä wei hänet kauas pois isänmaastaan. Kahden vuoden takaa hän siirtyy luterilaisen siirtolaisten papiksi S i t k a n saarelle Wenäjälle kuuluwaan siirtolaan Amerikan luoteiskolkassa. Nyt hän elää täällä suurien waltamerien lähettywillä kokonaista wiisi vuotta hywinkin kirjawan wäestön parissa kaukana siwistyneestä maailmasta. Cygnaeuksen herkkäin mieleen löi tämä wapaaehtoinen maanpako hywät jäljet. Itse hän sitä kuwaa seuraawasti: “Kun jokapäiwäisessä seurustelussa tulin näkemään mitä erilaisimmilla siwityksen asteilla olewia ihmisolentoja, alimmista, melkein pedon kannalla olewista, muutamiin yksityisiin asti,

joilla oli kaikkein hienoin salonkisiivistys, niin minussa heräsi se ajatus, että kaswatuksella kodista alkaen koko koulu- eli kehitysiän läpi on ääretön merkitys . . . – – Weljellisyys, yhdenvertaisuus, wapaus, nämä suuret aatteet alkoivat täyttää ja eläwöittää sieluani yhä enemmän ja yksinäisillä waelluksillani Tyynen meren rannalla ja Amerikan aarniometsissä pääsivät nämä ajatukset eli suuri aate minussa yhä suurempaan waltaan”. Hän jätti Amerikan ja siirtyi Pietariin, jossa hän toimi Marian kirkkokoulun tarkastajana. Mutta samalla hän sywentyi uuden ajan parhaisiin, uutta uraa aukoneiden kaswatusteiteilijäin teorioihin. Pestalozzi, Fröbeln, Diesterroeg, y. m. tuliwat hänen itsensä kawattajiksi.

Tässä on nyt se pohja, jolta tuo ennen tuntematon Pietarin pappi nousi wastustamaan maamme tuomiokapitulien w. 1856 tekemää ehdotusta kansanopetuksesta maassamme. Hän oli kyllä suurelle yleisölle tuntematon. Mutta hän oli käynyt ankaran kokemuksen koulun, laajalti matkustanut, itse toiminut koulumiehenä ja ennen kaikkea täysin perehtynyt silloiseen uusimpaan suuntaan kansanopetuksen alalla. Hän oli tinkimättömän wakaumuksen mies eikä mikään tuulen pieksäjä oudolla tantereella. Ei siis ihme, että hänen arwostelunsa satutti maaliin ja wiskasi sen nurin, sillä niin kömpelö se oli ajan waatimuksiin nähden. Hallituskin huomasi löytäneensä miehen, jota se tarwitsi. Tästä lähtien on Uno Cygnaeus, tuo ujonsekainen eikä suinkaan luonteen pikkumaisuudesta wapaa pastori, wallattu suureen kansanopetuksen aatteelle. Hänestä tulee “kansakoululaitoksemme isä”. Meille hänestä tulee sen suuren Pestalozzin pienoisukuwa, joka inhimillisessä itsenäjäljeltämisessä tahtoi melkein ihanteeseen asti. “Kaikki muille, itselleen ei mitään”, on kirjoitettuna Pestalozzin muistokiween. Nämä samat sanat eiwät suinkaan sowi Uno Cygnaeuksen muistokiween. Sillä toisinaan hän oli liiankin itserakas, ell’emme sanoisi kunnianhimoinen. Ja kuitenkin hän on meidän Pestalozzimme. Se riippuu siitä, että hän esiintyy itselleen niin tuiki otolliseen aikaan. Aleksanteri 2:n kewäinen, wapaamielinen hallitus ja maassamme juuri silloin herääwä todellinen kansanopetuksen tarwe owat etupäässä ne suotuisat onnen tähdet, joiden alla Uno Cygnaeuksen suuri elämäntyö aloitettiin. Mutta sisältäköön kohta kolmanneksi; miehen oma altis antautuminen lempiaatteelleen, joka hänessä Tyynen meren rannalla heräsi, että nim. ihminen on kaswatuksen kautta jalostutettava. Ja tämä jalostus piti lähteä pohjakerroksista asti, itse rahwaasta.

Hallitus oli miehensä löytänyt. Cygnaeus lähtee w. 1858 waltion matkarahoilla opintomatkalle perhtyäkseen ulkomaiden kansakouluasiaan. Kokonaisen wuoden wiipyy hän tällä matkalla, käyden Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa ja Sweitsissä. Sweitsin kansakoululaitos häntä erityisesti miellytti. Ja sitä hän lähinnä piti mallinaan suunnitellessaan Suomen kansakoululaitosta ulkomaiselta matkalta palattuaan. Hänen suunnittelunsa kohtasi julkisuudessa ankaraakin wastarintaa. Muuan waltion asettama komitea, jota oli kokoonpantua maan parhaimmista koulumiehistä, sitä tarkasti. Ja puolelta jos toiseltakin käytiin kuumaa taistelua. Kunnes wiiden wuoden kypsytyksen jälkeen

kansakouluasetus w. 1866 toukok. 11 p.

julkaistiin. Tämä on se perusta, jolla nykyinen kansakoululaitoksemme lepää. Ja tämän perustan muuraamisessa on Cygnaeus ollut rakennusmestarina. Sillä hänen aatteiden pohjalle se rakennettiin. Cygnaeus nimitettiin maamme kansakoulujen ylitarkastajaksi ja w:sta 1863 oli hän täällä perustetun uuden seminaarin johtajana yllämainitun ohella. W. 1870 perustettiin Kouluylihallitus ja Cygnaeus siirtyi sinne kohta kansakoulujen ylitarkastajaksi, muuttaen nyt asumaan Helsinkiin. Siellä hän kuolee 2. p tammik. 1888 seisemänkymmenen kahdeksan wuoden ikäisenä.

Jokaisella suurmiehellä on kuninkaanajatuksensa. Millainen oli se Uno Cygnaeuksella? Se että Suomen kansa walistuksen kautta on säilytettävä itsenäisenä kansana. Hän ei ajanut aatteellaan sen vähempää päämäärää kuin kansan

kansallista olemassaoloa.

Hän on siis suuren Snellmanin oikea käsi. Cygnaeuksen awulla on Snellman luonut

itsetietoisien Suomen kansan.

Jo w. 1857 eräässä kirjeessään kirjoitti Cygnaeus; "Jos asia saataisiin toimeen ja meidän kansamme wiimeinkin saisi tarkoituksenmukaisesti järjestetyn kansakoulun, niin toiwonsäde taas pilkistäisi uhkaawien pilwien wälistä; sillä minun wakaumukseni on, että ainoastaan itse kansa, että waan sen muutamien jäsenten korkeampi siwistys, saattaa kenties pelastaa kansamme waarasta tulla niellyksi niinkuin monet muutkin kansat ja säilyttää sille aseman kansakuntien joukosta".

Jo tästä ymmärrämme, miten paljon ylempänä hän oli silloisia tuomiokapituleita, jotka tahtoiwat wain lukkarin kouluja.

Ei ole wielä puoltakaan sataa vuotta hengen wilja tehnyt terää kansanopetuksemme uudella wainiolla, mutta mikä runsas sato on korjattu!

Wiimeisen tilaston mukaan oli kansakoulun opettajiston lukumäärä w. 1908–1909 kaupungeissa: 1,270, maalla 3,379, jotka opettiwat 2,788 koulussa. Kansakoulunoppilaiden lukumäärä oli kaupungeissa: 36,504, maalla 121,353.

Uno Cygnaeus on korpikansan nostattaja, on sywien salojen henkisen walon tuoja. Kansakoulunopettajat owat walistuksen pohjimmaisii lapiomiehiä ja ne ojat, joita he taiwaltawat, owat suuria wiemärioja. Niitä myöten juoksee pois kansamme luonteen pohjimmainen musta muta. Ja kuitenkin korkeasti oppinut usein wielä meidänkin päiwinämme tahtowat kieltää näiltä vaatimattomilta työmiehiltä heidän elämänsä suuren merkityksen. He owat niitä tuomiokapituleja, joita vastaan Uno Cygnaeus nousi. Owat siwistyneitä, jotka siwistys on s[epäselwä]ksi huitaissut siksi, että eiwät jaksaneet sulattaa siwistystä.

Tämä päiwä on Uno Cygnaeuksen wuosisataisen syntymän päiwä. Mutta samalla se on koko maamme kansakoululeirin juhannusjuhla. Kirkkaina palakoot nuotiotulet ja niiden äärellä sydämet riemuun syttykööt. Walweutuneen maalasnuorisomme sielun läpi tällöin samalla täytyköön Uno Cygnaeuksen sinne kätkemä kansallinen itsetietoisuus, että Suomen kansa

säilyy kansana kansojen joukossa.

K. A. Järwi

